עמותת ידידי מוזיאון ראשון לציון
FRIENDS OF MUSEUM RISHON LEZION

100 שנה לשלטון מנהלי עצמאי - בשנת 1900 הועבר ניהול המושבה מפקידות הברון לידי ועד המושבה

עלון עמותת ידידי מוזיאון ראשון-לציון

ראשון-לציון
תרמ"ב נוסדה 1882

אדר ב' התש"ס, מרץ 2000 | עלון מס' 6

עמוד השער: 100 שנה לשלטון מנהלי עצמאי:
1900 - ניהול המושבה הועבר מפקידות הברון לוועד המושבה
1922 - ראשון-לציון מקבלת מעמד של מועצה מקומית
1950 - ראשון-לציון הזכרזה כעירייה

תמונות: חברי וועד המושבה, 1900
בניין המועצה המקומית בשנות ה-40
פינות בעיר ראשון לציון

עריכה: תרצה חביב-גרין

יועץ היסטורי: מירי ברניצקי
תמונות: עדי רובין
הקלדה: רונית מרקוביץ
עיצוב גרפי: זורע ענת
אחראית הפקה: דבורה דלי
הפקה: תהילה תקשורת ושיווק בע"מ

ראשונים יקרים,

האירוע השנתי יתקיים ביום א', י"ב אדר ב' התש"ס, 19.3.2000, ויעמוד בסימן תנופת הפיתוח. בבית "האכרים הראשונים" ע"ש עו"ד אבשלום לשם ז"ל החלה הפעילות בכיתות הלימוד ובאולם האירועים. שטח המבואה מנוצל להצגת תערוכות מתחלפות.

שחזור האורווה ותכנון התצוגה בה הושלמו. החצר הפנימית רוצפה, הותקנה בה תאורה וניטעו עצים. הדיליז'נס (המרכבה) - תרומתו של מר אלי שליט - יגיע בקרוב ויוצב לתצוגה ליד האורווה. התצוגה המיועדת לבית המייסד אליעזר אלחנן שליט תוצב בחודשים הקרובים והבניין יפתח לקהל המבקרים.

עתה אנו פונים לתכנון המפורט של שיפוץ בית המייסד היסמן ושחזורו. בעת ובעונה אחת תחל בנייתה של המבואה המקורה שתהווה את הכניסה החדשה לרחבת המוזיאון. סיום העבודות מתוכנן למועד מלאות 120 שנה לייסוד עירנו ראשון-לציון. עד אז תשפץ העירייה את כיכר המייסדים כולה, כולל רחבת בית הכנסת, ויושלם חידושו של רחוב אחד העם כך שרוב יופי והדר יתוספו לאזור כולו. התכנית שלעיל תתבצע בעזרת תורמים יקרים, ידידי המוזיאון וחברי עמותת הידידים.

חוזר אני ופונה אליכם ותיקי ראשון-לציון וצאצאיהם כמו גם אזרחי העיר החדשים: אנא, הצטרפו לעמותת ידידי המוזיאון וסייעו לנו בפיתוחו.

בברכה חמה,
שמואל איל, יו"ר העמותה

הנהלת עמותת ידידי המוזיאון

ניצן מאיר, ראש העירייה, נשיא העמותה	מאירוביץ זאב ז"ל
אלוף (מיל.) איל שמואל, יו"ר העמותה	מאירוביץ רינה
תא"ל (מיל.) אבירם מנחם	אלוף (מיל.) מימון דוד
ברנר יצחק	פורת אורי
עו"ד גיבשטיין חנניה	קרתי זהר
כנען ישראל	שובלי יוסף
עו"ד לאונר נעם	רו"ח טפר שלמה
לידור גדי, מנכ"ל העירייה	פוחצ'בסקי אליסף, יו"ר ועדת ביקורת

* * * * * * * * * * * *

הנהלת העמותה משתתפת באבלה של משפחת מאירוביץ על מותו של זאב מאירוביץ ז"ל

יקירי מוזיאון ראשון-לציון

אביוב משה ומנשה

אביוב פנחס ושלמה

אבירם מנחם (מן) ונעימה

ארד דיצה ועו"ד שלמון יורם

אולפינר דליה ושמואל

בולקינד יגאל ומאיר

E.R. BLOCK

ברניצקי קוני ודני

עו"ד גיבשטיין חנניה ובלה

גינדי משה ויגאל

הלל אביבה ודן

הלל רחל ומשה

זיגר אסתר וילדיה

זליג ברכה ושמשון

זלינגר ברכה ונחום

טומשין שרי ושמוליק

טפר שלמה עמליה ורוני

יצחקי יונה ויעקב

יצחקי מירה ומנחם

JUDITH KATZLER

כמוס אחים ואחיות

לוין אביב

עו"ד מאירוביץ אורי

מוסאל רות ויעקב

משפחת מימון

מילמן מאירה ושמואל

סולימן, בני ובנות שלמה ומרים

סקסטין לינדה ולאונרד

סרוגו ראובן ובניו

עופר רותי ויולי

עופר אביבה וסמי

פוחצ'בסקי מאיר ויוספה

פרשקובסקי דליה ואריה

קופר פאני ואפרים

קרתי זהר ודוד

רגוניס חיים והאחיות לבית רגוניס

שליט חנה ואלי

שלינגבוים צפורה ומשה

שקולניק נעמן , האחים והאחות

בנק אוצר החייל

בנק הפועלים בע"מ

בנק לאומי לישראל

הבנק הבינלאומי הראשון

חברת הכשרת הישוב בישראל בע"מ

"נשר"- מפעלי מלט ישראליים בע"מ

"עד מאה ועשרים" - מרכז מגורים לאוכלוסיה בוגרת בראשון לציון

קופה חקלאית ראשון-לציון אגודה הדדית לאשראי וחסכון בע"מ

קרן קרול ולאה רייזפלד

"אחוזת ראשונים"

זר פרחים וצרור ברכות

מגישה עמותת ידידי המוזיאון בראשון-לציון

ליקירי המוזיאון:

שמשון זליג

ראול סרוגו

שמואל מילמן

למתנדבות ולמתנדבים שפועלים להצלחת האירוע השנתי

למנכ"ל יקבי "כרמל מזרחי" - אברהם בן משה

לקיבוץ נחשון - עומר שדה

לעמיתי ויקירי המוזיאון

לחברי הנהלת העמותה

למתנדבי המוזיאון: סיני שניידר, לאה פרלמוטר, אילנה קפוטה, שמעונה ווטרמן

לצוות המוזיאון אשר מסייע לארגון
האירוע השנתי ולהצלחתו - לכולם תודתנו מקרב לב

האירוע השנתי של עמותת ידידי המוזיאון/התקיים ביום 23.3.99

בשנה החולפת חרגנו ממנהגנו ובמקום לערוך נשף מסורתי, החלטנו על מתכונת אחרת - ערב תרבותי, שונה, שהתקיים בהיכל התרבות החדש.

את האורחים קיבל מיצג של "פסלים אנושיים", דמויות הכרוכות בעטיפת בד צבעונית אשר ריכזו את תשומת-לב האורחים. כולנו עמדנו משתאים מול האמנות המקורית של להקת ה"תנועתרון". מפגש הרעים היה מלבב. האורחים שמחו לפגוש חברים משכבר הימים, השיקו כוסות יין והמתיקו את המפגש עם שוקולד מעודן.

לאחר דברי הברכה של מר מאיר ניצן, ראש העירייה ונשיא העמותה, ומר שמואל איל, יו"ר העמותה, חולקו תעודות "יקיר המוזיאון" לנעימה ומנחם אבירם, אביב לוין, דליה ואריה פרשקובסקי, חיים רגוניס והאחיות לבית רגוניס, יוסף שלינגבוים, חיה איל ואירמה רובינשטיין.

בתכנית האמנותית הנעימה בקולה הערב הזמרת שלומית אהרון, בליווי נגן הסקסופון ירוסלב יעקובוביץ ושלוש נגניות נוספות.

בחלק השני של התכנית הופיעה כאמור להקת ה"תנועתרון". נושא ההופעה: "בראשית היה קסם" וזו הייתה גולת הכותרת של הערב. ההופעה מבוססת על סיפור תנ"כי שתוכנו המורכב נשען על קסמי תקופת הבריאה. העולם וחומריו חוברים ליצירה מפתיעה, רבת קסם והומור. הרקדנים הופיעו במחול שתנועותיו שבלוליות, אלסטיות והן יוצרות מראה נדיר של תמונה תלת-מימדית שיש בה שילוב אמנויות רבות היוצרות שפה מיוחדת ויוצאת דופן, המשלבת בתוכה תנועה, תיאטרון, מוסיקה, פיסול, ציור, אקרובטיקה וטכנולוגיה. כל זה לווה בפס-קול מוסיקלי המאפיין את שלוות בריאת העולם, ציוצי הציפורים וקולות אחרים מן הטבע, חפים מקולות אדם.

אני מודה לכל מי ששיתף פעולה ונתן כתף להצלחת האירוע, שהרי כל ההכנסות הן קודש לפיתוח המוזיאון.

ציפי שניידר

הענקת תעודות "יקיר המוזיאון"

האורווה המשוחזרת בחצר המייסד אליעזר אלחנן שליט

במהלך החודשים הקרובים תיפתח לקהל האורווה המשוחזרת ובה שתי תצוגות:
אורווה משוחזרת - כלים ואביזרים ברוח הימים ההם.
תערוכת "כח-סוס" - סוקרת את התפתחות ההובלה והתחבורה במושבה: הסוס והדיליז'אנס בשנים הראשונות, האוטומובילים הראשונים, אגודת הנהגים "יהודה" ובהמשך, קואופרטיב "דרום-יהודה" שחלש על כל התחבורה הציבורית בדרום הארץ משנות השלושים ועד ראשית שנות החמישים. את התערוכות ילווה קטלוג ובו דברי הסבר, צילומים מתוך התערוכות ומאמר מקיף אודות התפתחות התחבורה בראשון-לציון.

התערוכה מביאה לידי ביטוי את דרכי ההתארגנות של מפעילי התחבורה במושבה במהלך השנים, את מקומה של הנהגת המושבה בנושא זה כמו גם את מאורעות התקופה שהשפיעו באופן ניכר על התחבורה כשלעצמה ועל המשימות השונות שביצעו אנשיה בתקופה של מאורעות ומלחמות.

חומר רב לוקט לצורך שתי התערוכות. בארכיון המוזיאון צילומים ומסמכים רבים בנושא. כמו-כן, נאספו חפצים, מסמכים וצילומים מאנשים פרטיים, מארכיון אגד, ארכיון עיריית רחובות וביתן קדמן למטבעות שבמוזיאון ארץ-ישראל. בין היתר נעשה שימוש בריאיונות שנערכו במוזיאון בשנים עברו עם ראשוני התחבורה במושבה. במהלך העבודה אף נפלה לידנו הזכות לראיין עוד כמה מוותיקי הנהגים. הריאיונות סיפקו לנו, בנוסף למידע חשוב, גם אנקדוטות משעשעות המלמדות על קשיי ההתמודדות עם הפעלת תחבורה תקינה באותם ימים. לדוגמא: בעיה קשה שהטרידה את הנהגים בשנות העשרים הייתה ה"פנצ'רים" שהיו תכופים ביותר - שלושה, ארבעה בכל נסיעה שבין ראשון-לציון ויפו. נראה שלכל נהג היו פתרונות יצירתיים משלו לבעיה.

טיול כיתה מבית-ספר חביב במכונית של "יהודה", 1928.
בצד שמאל, המורה בן-טובים

אבישי דודזון, ממייסדי "יהודה" ו"דרום יהודה", מספר על נסיעה אחת בה אירעו למכוניתו שני פנצ'רים בעת ובעונה אחת. מה עשה הבחור? הלך אל השדה שבצד הדרך, עישב לו אי אלו עשבים, דחס אותם אל הצמיגים הפגועים והמשיך בדרכו ליפו...

יהודה ציגלרויט, מראשוני הנהגים במושבה ואחר כך חבר ב"יהודה" וב"דרום יהודה", נהג לשאת עמו ערכת תיקון "פנצ'רים" ומשאבה. כל אימת שאירע נקר, היה מתקן אותו ומעמיד את הנוסעים לנפח את הצמיג. לא אחת קרה שעבר על פניהם ר' אלה, בעל הדליז'אנס, שהפטיר לעבר נוסעי המכונית הטורחים בניפוח: "נו אתם רואים?..."

בל נשכח שגם הדליז'אנס הוותיק לא היה חסין מפני פגעים. בשל גודל העגלה וכובדה, שקעו הגלגלים לא אחת בבוץ או בחול (בהתאם לעונת השנה) ואז היה גם על נוסעי הדילז'אנס להטריח את עצמם... ולדחוף. ובכלל, האוטומובילים של פעם לא נזקקו לכל-כך הרבה איבזור. ידית הילוכים? לא היה כדבר הזה, כל העבודה נעשתה ברגליים...

מעשה ב**יצחק שפרן** וחברו **דוד ברק**, נהגי תובלה, שרכשו משאית "פורד" והביאו אותה לטסט (אצל משרד הרישוי המנדטורי) בלי חלונות, בלי דלתות, ללא מראה - אבל עם צפצפה...

ישראל גלובצ'יק, נהג משאית משנת 1928 וחבר ב"יהודה" וב"דרום יהודה", סיפר על האוטובוס הראשון של "דרום-יהודה" שהורכב מחלקי אוטובוסים ישנים. חלונותיו שנותרו קרועים, כוסו מפני הגשם ב...שעוונית. ועוד כהנה וכהנה פנינים על גלגלים.

אוטובוס "ריאו" (בולדוג) של "דרום יהודה".
מספר מקומות הישיבה ל"ד (34) מצוין על דופן האוטובוס

למעשה, מעלה בפנינו החומר שלוקט ונחקר לצורך שתי התערוכות תמונה של ראשון-לציון מסוף המאה התשע-עשרה ועד מחצית המאה העשרים דרך עדשת התחבורה. זווית ראייה הנמצאת בתנועה מתמדת...קדימה.

יונה שפירא

אופנה ראשונית

בבית המייסד שליט יוקדש אולם לאופנה ראשונית. יוצגו בו כשלושים דמויות לבושות בבגדי שנות השלושים והארבעים וזאת על רקע צילום בתי המושבה ואנשיה. הבגדים נבחרו על ידי האוצרת **אילה רז** ממכללת שנקר (מחברת הספר "חליפות העתים" - 100 שנות אופנה בא"י) מתוך שלל התמונות המקוריות שבארכיון המוזיאון. מרביתם נרכשו מאוספי ביגוד מקורי והם זהים לאופנה שנהגה במושבה. חלקם של הבגדים נתרמו למוזיאון על ידי צאצאי הוותיקים.

גולת הכותרת בתצוגה: דמויות של חתן וכלה על מדרגות בית הכנסת הגדול.

לצד הבגדים יופיעו תכשיטים ופריטים שונים כגון: עניבות, כפפות, כובעים, מניפות ועוד. מן הראוי לציין שלתערוכה אופי מיוחד וייחודי.

יצחק ברנר

יהדות תימן בראשון-לציון (1909-1948)-סיום עבודת מחקר

לפני תשעים שנה, בחודש תשרי תר"ע (ספטמבר 1909), התיישבו בראשון-לציון ראשוני יוצאי תימן. עולים אלה באו ממחוז חידאן שבצפון תימן ובשנת 1912 חברו אליהם יהודים נוספים, רובם ממחוז שרעב שבדרום תימן. לימים, הקימו בני שתי קבוצות אלו את "שיבת-ציון" ו"נוה-ציון". לתחום יישובי זה צורף בשנת 1930 שטח קרקעי גדול מדרום למושבה, "אדמת צפריה", ששימשה למתיישבים כמשק עזר. בשנים הבאות באו עוד עולים מתימן, התיישבו בסמוך לתימנים הוותיקים וחיזקו את הקהילה התימנית בראשון-לציון.

באפריל 1999 השלמתי עבודת מחקר שבדקה את תולדות קהילת יהודי תימן בראשון-לציון מאז בואם למושבה ועד קום המדינה. המחקר מתבסס על חומר ארכיוני עשיר מגנזי ארכיון מוזיאון ראשון-לציון, תעודות מתוך הארכיון הציוני המרכזי בירושלים וארכיונים אחרים, עיתונות התקופה, ריאיונות אישיים וספרות המחקר. העבודה הוזמנה על ידי "עמותת ידידי מוזיאון ראשון-לציון" ותשמש בסיס לפרוגרמה לתערוכה במוזיאון. התערוכה, שתוצג במהלך שנת תש"ס, תציין "תשעים שנה להתיישבות התימנים בראשון-לציון" ותמחיש נושאים בולטים בחייהם.

בין הנושאים שנחקרו היו: אופי היחסים בין התימנים לאנשי המושבה בשנים הראשונות, מקורות הפרנסה, הקמת שיבת-ציון (1921) ונוה-ציון (1922), הגידול בקהילת יהודי תימן בראשון-לציון כתוצאה מעליות נוספות, השתתפות בחיים הפוליטיים המוניציפליים של ראשון-לציון, אספקת מים עצמאית כיסוד חיוני לפיתוח המשק החקלאי התימני, המאבק לאוטונומיה משפטית ומנהלית מראשון-לציון, ביטויי העצמאות של "שיבת-ציון" ו"נוה-ציון" כגון: פעילות רוחנית ודתית, מוסדות חינוך (גן ילדים ותלמוד תורה), שירותי רפואה, ניהול ותחזוקה. בנוסף, נבדקו תחומי הדיאלוג הכלכלי, החברתי והתרבותי בין התימנים ושאר תושבי ראשון-לציון.

ממצאי המחקר מעלים כי התימנים של ראשון-לציון היוו תוספת דמוגרפית נכבדה למושבה הצעירה והשאירו את חותמם על חיי המקום ואף על חיי היישוב בארץ-ישראל בכללותו. אמנם הם ביקשו לשמור על יישובם כעל ישות נפרדת, אולם ההפרדה המוחלטת הייתה בלתי אפשרית. בין התימנים ואנשי המושבה התפתח שיתוף פעולה בתחומים שונים, שהרבה פעמים יצא אל המרחב הארצי, והוביל את התימנים להשתתף בחיים הציבוריים של ראשון-לציון ושל היישוב. תהליך זה בא לביטוי, למשל, בתחום הכלכלי - מקורות הפרנסה שנשענו ברובם על תעסוקה במושבה ומחוץ לה; הפוליטי מפלגתי - פעילות במפלגות הפועלים ובמיוחד מפא"י, בהסתדרות העובדים ובתנועת החרות (חבר הכנסת הראשון מראשון-לציון היה אברהם טביב, שנבחר ברשימת מפא"י לכנסת הראשונה); הביטחוני - השתתפות בהגנה על ראשון לציון בשנות המאורעות, פעילות בארגונים הצבאיים והמחתרתיים (הגנה, אצ"ל, לח"י), והתרבותי - בתחום הזמר והתיאטרון הארץ-ישראלי (במיוחד תרומתם של שושנה דמארי וסעדיה דמארי). פירות המחקר מסייעים להבנת תולדותיהם של התימנים בעיר, אך לא פחות מכך הם מוסיפים לידיעותינו על תולדותיה של ראשון-לציון בכלל.

בהזדמנות זו ברצוני להודות לאנשים שיזמו את המחקר ותמכו בהשלמתו: שמואל איל, יצחק ברנר, נעם לאונר, דוד מימון ויוסי שובלי חברי ועדת ההיגוי, מירי ברניצקי ועדי רובין מארכיון המוזיאון.

ד"ר בת ציון-עראקי-קלורמן

פעילות מרכז חינוך והפעלה

מנהלת המרכז: שרה אשר אחראית על ההזמנות: רונית מרקוביץ

במהלך שנת הלימודים תשנ"ט, 1999, ביקרו במוזיאון והופעלו בו 788 קבוצות. הנושא המרכזי השנתי "הזכות לכבוד והחובה לכבד" עבר כחוט השני במגוון פעילויות המרכז: בתכניות הפעלה, בהשתלמויות, במפגשים, באירועים ועוד.

"בכבוד רב" - היא תכנית הפעלה מקורית אשר הופקה על-ידי מדריכים עבור תלמידי חטיבות-הביניים (ז'-ט'). התכנית שילבה ביקור בתצוגות המוזיאון ומשחק תפקידים חווייתי של התלמידים. במהלך התכנית הוצגו מספר אירועים היסטוריים-דרמטיים המעוררים דיון נוקב בנושאי כבוד האדם וחירותו. שיאה של התכנית הוא ביצוע דרמות קצרות (אימפרוביזציות) של התלמידים, באמצעותן הביעו את עמדתם בנושאים הנדונים. בתום הפעילות קיבל כל תלמיד סימנייה מעוצבת למזכרת.

"חקר קהילות ישראל" - במסגרת שיתוף הפעולה עם היחידה לנוער והמועצה הציונית נערך מפגש של שלושים תלמידים חוקרים, תלמידי חטיבות הביניים בעיר, עם נציגי שבע קהילות ישראל אשר נקלטו בראשון-לציון. התלמידים שמעו ממקור ראשון על הווי החיים היהודיים בגולה, המניעים לעלייה לארץ-ישראל, קשיי הקליטה וההסתגלות ועוד. בהמשך, התלמידים התוודעו ל"אלבום המשפחות הממוחשב" ונחשפו לתהליך איסוף החומר ועיבודו, וזאת כבסיס לעבודתם המחקרית.

טקס "מסע אל השורשים" - התקיים ביום כ"ח באדר, תשנ"ט, 16.3.99, בשיתוף בית-ספר "רוזן". תלמידי כיתות ג' ו' העלו מסכת לציון 117 שנה להקמת "ועד חלוצי יסוד המעלה". הודגשה במיוחד אישיותם המעוררת כבוד של ה"ראשונים", מייסדי המושבה, שסללו את הדרך להשתרשות מחודשת של העם היהודי בארץ-ישראל.

"על חשבון הברון...נוער ראשוני יוצר" - בהמשך לפרויקט "תמונות מספרות" (חוברת שהופקה באדיבות קניון רוטשילד) יזמנו פרויקט משותף נוסף: תערוכת אמנות הומוריסטית המשלבת עבר והווה בעיניהם של תלמידי חטיבות הביניים בעיר.

ב-26.5.99, במעמד הגב' נעמי ניצן, נפתחה תערוכת האמנות ברחבת המזון המהיר בקניון רוטשילד. שבע חטיבות-ביניים השתתפו בתערוכה וכרזה חגיגית הופקה לתיעוד היצירות הנאות אשר הרשימו במעוף הדמיון, החן וההומור...

"על חשבון הברון...נוער ראשוני יוצר" -

"שש שנות חיינו בבית-הספר" היה נושא התערוכה של תלמידי שכבה ו' בבית הספר "יפה נוף", לסיכום הפרויקט "תקשורת חזותית במוזיאון". לפני שנה השתלמו המורות והתלמידים בסדנה "יחודית במוזיאון שלנו שבמסגרתה הכירו התלמידים את המוזיאון, רכשו מיומנויות קריאה והבנה של מסרים גלויים וסמויים בטקסטים חזותיים המוצגים בו ופיתחו מיומנות כתיבה והפקת טקסטים חזותיים בעזרת אמצעי תקשורת שונים.

יצירת התערוכה שעוצבה כמוזיאון בבית הספר היוותה למעשה את היישום המעשי של הסדנה הנ"ל. התגובות מצד ההורים, המבקרים ואנשי המקצוע היו מחמיאות ועל-כך כתב איציק ברנר, מנהל המוזיאון, בספר האורחים: "שכבה שלמה עברה תהליך מעניין, חזותי, והגיעה לרמה של אוצרות שלא מביישת מקצוענים..."

באביב "פרחנו" עם תכנית הפעלה מחודשת **"מצא את המטמון"**.
אחת-עשרה כיתות ד' ביקשו לקיים פעילות משותפת להורים ולתלמידים בשעות אחה"צ ותכנית זו נתנה מענה מהנה... במשחק משימות תחרותי הכירו התלמידים והוריהם דמויות ואתרים מרתקים הקשורים בתולדות המושבה ופיענחו כתב סתרים יחיד ומיוחד פרי המצאתם של ה...מדריכים.

"בכבוד רב" - קייטנת קיץ במוזיאון

"קייטנת קיץ - בכבוד רב" - בין התאריכים 6.7.99 - 21.7.99 השתתפו 41 ילדים בני 7-11 בקייטנת הקיץ של המוזיאון. בפעילות מרתקת, יצירתית ומשעשעת "ניתן כבוד" מידי יום לנושא אחר: למסתרי הלילה, לספורט, למשחקים של פעם, לקולות מן הטבע ועוד. במסגרת הקייטנה ביקרנו במוזיאון ארץ-ישראל בתל-אביב, בכפר ערבי וב"קפצובה" שבקיבוץ צובא. טבלנו בבריכה העירונית ופגשנו אמנים אורחים לצורך הפעלות מיוחדות.

לסיום הקייטנה, ערכנו מסיבה מתוקה ובה ברכות, הצגות ודברי מתיקה (פרי מעשיהם של הילדים).

במהלך חודשי הקיץ זכה מרכז חינוך והפעלה לעבור למשכנו החדש "בבית-לשם": שתי סדנאות מרווחות עומדות לרשותנו להפעלות שונות, למפגשים, ישיבות ועוד.
חטיבת אהרון-קרון ביקשה לנצל את התנאים המשופרים לקיום מפגשים יצירתיים, אחת לחודש, במסגרת הפרויקט הבית-ספרי שלהם **"חקר אתר"**.

מפגש ייחודי התקיים ב-17.11.99 במסגרת הפרויקט **"שמים כחולים מעלינו"**. ביוזמת **המזכירות הפלשתינאית-ישראלית לשימור הסביבה** ורשת בתי הספר **אל-אליה** שמרכזה ברמאללה, נפגשו לראשונה תלמידי חטיבת "טביב" עם 26 תלמידים פלשתינאים. המפגש כלל פעילות חברתית בסדנאות וסיור מודרך על "שביל הראשונים" ובגן המושבה עם שתי מדריכות המוזיאון. סיכום היום התקיים באודיטוריום במעמד ראש העירייה מר מאיר ניצן.

הדלקת נרות במוזיאון לאור 4 דורות: משפחת עראקי

בחנוכה, ביקשנו לחדש מסורת "ראשונית" ולחוג את החג במגוון פעילויות מיוחדות לקהל הרחב. במסגרת זו הצגנו במבואה ב"בית לשם" תערוכת אמנות פרי יצירתם של 11 בתי-ספר בעיר: נושא התערוכה היה **"נס גדול היה פה"**. התלמידים ביטאו ביצירותיהם את ה"נס" דרך עיניהם, כיד הדמיון הטובה עליהם.

הפתיחה החגיגית לתערוכה התקיימה ב-6.12.99 בהשתתפות התלמידים היוצרים, מורי האמנות ומנהלי בתי-הספר. בהמשך הערב נערך טקס הדלקת נרות, לאור ארבעה דורות של משפחת **עראקי** לציון **90 שנה להתיישבותם של יהודי תימן** בראשון-לציון. ציוני דרך בחגיגות חנוכה מימי המושבה ועד ימינו צוינו במסכת. את הערב חתמה רביעייה מוסיקלית אשר סחפה את הקהל בשירת שירי חנוכה.

במהלך החג התקיימו בשעות הבוקר סדנאות יצירה להורים ולילדים.

"כך סבתא אומרת..."

שיתוף פעולה מיוחד במינו נרקם בין בית ספר "אשכולות" לבינינו. ביזמתם, נתבקשנו להכין פעילות מוזיאלית מיוחדת לכיתת ילדים הסובלים משיתוק מוחין אשר משולבים בבית-הספר כתלמידים מן המניין. מתוכננים חמישה מפגשים שבהם ננסה להעניק לתלמידים סביבה לימודית חדשה, שווה, ולהעשירם בידע באמצעות הפעלת החושים, המחשה בלתי אמצעית של כלים ואביזרים וכ"ו בתוך כדי התחשבות במוגבלותם הפיסית והשפתית הקשה.

הפעלת תוכנית זאת מהווה עבורנו אתגר חינוכי חשוב וכולנו תקווה שמוסדות תרבות אחרים ילכו בעקבותינו.

"פעם באלף...נוער ראשוני יוצר"

חודשיים לפני סוף האלף השני התחלנו, בשיתוף קניון רוטשילד, לתכנן פעילות ייחודית לציון תחילתו של האלף הבא. ועל-כך יסופר בשנה הבאה...

שרה אשר

הפעלה ייחודית בשפה האנגלית

האנגלית היא שפת אם שלי ולכן לקחתי על עצמי להדריך במוזיאון בשפה זו ובכך להעניק משמעות כפולה לחוויית הביקור של התלמידים: מצד אחד לספר את סיפור המושבה הראשונה ואת גדולתם של ה"ראשונים" ומצד שני ללמד את הילדים מושגי יסוד בשפה האנגלית, מושגים להם יזדקקו בעת ביקור במוזיאון בחו"ל, ובדרך זאת גם להרחיב את אוצר המילים שלהם בתחום זה.

במהלך הביקור מקבלים התלמידים דף עם מילים המתורגמות מעברית לאנגלית, ככלי עזר, מעין מילון ענייני. על-מנת להעשיר את החוויה, בניתי משחק תפקידים בו מעלים הילדים, באנגלית, סוגיה מעניינת בתחום ראשית הציונות. בין השאר הם מתלבשים בבגדי החלוצים ובסיום הפעילות אף מצטלמים בבגדים אלה למזכרת.

אני נהנית לראות את השינוי והמהפך בהרגשתם של הילדים - בתחילת הביקור הם חוששים ודואגים שמא לא יבינו את הנאמר ובהמשך, מגלים ש"השד לא כל-כך נורא", משתחררים ונכנסים לאווירה. הם מנהלים דו שיח באנגלית שוטפת ומגלים שניתן ליהנות מחוויה מוזיאלית באנגלית.

תכנית זו חביבה עליי באופן מיוחד, שכן דרכה באה לידי ביטוי הייחודיות שלי כדוברת אנגלית והיכולת שלי לתרום לפיתוח מיומנות חדשה אצל התלמידים.

שירה שיין

ילדים פגועי שיתוק מוחין מבקרים במוזיאון

לראשונה, הגיעו ילדים הסובלים משיתוק מוחין לביקור במוזיאון. היה זה בראשית חודש דצמבר. הילדים לומדים בבית-ספר "אשכולות" בראשון-לציון שם יש להם כיתה מיוחדת עם צוות מטפל והם לומדים גם נושאים הנלמדים בכיתות הרגילות בהתאם לרמת הבנתם. גיל הילדים מעורב, בני שמונה עד שנים-עשר, והם מגיעים לבית הספר מיישובים שונים באזור בהסעות מיוחדות. נקבעה להם אצלנו סדרת פגישות במטרה לקרבם אל עברה ההיסטורי של ראשון-לציון ולגרום להם חוויה רגשית ולימודית.

הילדים במוזיאון

שתיים מן הפגישות נערכות בבית-הספר ושלוש האחרות - במוזיאון. הפגישה הראשונה הייתה פגישת היכרות עם המוזיאון. נעשתה הכנה דקדקנית לקראת בואם: לוגיסטית - נמצא פתרון לגבי תנועתם המוגבלת שהרי חלקם יושבים בכיסאות גלגלים; תכנית - נערכו פגישות מוקדמות עם הצוות המטפל.

הייתה בי התרגשות מהולה בעצב רב לקראת פגישתנו הראשונה. האם אצליח להגיע אליהם? לגרות אותם ולעורר בהם תגובות? הפגישה הראשונה עברה בהצלחה רבה. היא נערכה בתצוגה אחת בלבד - בתצוגת "בעלי המלאכה" שם הומחשו להם שלוש מלאכות "של פעם". לעתים הגיח פקיד הדואר הראשון, מר שמואל סגל, בלבושו הרשמי (המדריך שלום אחימור ברוב חסדו) ובישר על הגעת מכתבים למי מהם, אותם יקבלו בהמשך.

כששמענו את קולות השמחה שבקעו מגרונם, עלה מפלס ההתרגשות. הצלחנו לגרום להם הנאה והם הראו זאת בדרכם שלהם. הייתה זו התרוממות רוח בצד סיפוק רגשי שאפפו אותי בתום הביקור.

נילי ערבה-פלג

מה הקשר בין חתולים לציונות? יש, יש קשר!
מסתבר שעל מתיישביה הראשונים של המושבה הראשונה לציון נמנו לא רק חלוציה האנושיים אלא אף זוג חתולים, החתולים הראשונים במקום...
ומעשה שהיה כך היה בלשונו הציורית של מ. סמילנסקי: "מן הימים הראשונים להתיישבותם [של המייסדים] על גבעתם השוממה, נעשו עכברי השדה "אורחים" קבועים אצל המתיישבים. גדולים היו העכברים ובהירים, בהמוניהם היו באים מן השדות ופושטים באהלים ובצריפים. ביחוד רבו "ביקוריהם" בלילות. מטיילים היו בצריפים, חורקים ועולים על הדרגשים, ששימשו "מיטות" לבעליהם. האנשים היו מגרשים אותם ממיטותיהם, בבואם לישון, אולם כשנרדמו, היו "האורחים" חוזרים ותופסים מקום לצדם של הישנים---תחילה היו העכברים מעוררים רגש בחילה בלב הגברים שוכני הצריפים ופחד בלב הנשים--- אבל לאט לאט התרגלו להם---" (מ. סמילנסקי, משפחת האדמה, כרך א' עמ' 189).

הילדים במוזיאון

עד כאן העכברים הציוניים. ומכאן ואילך, המעשה החלוצי של **הבילויי יהודה צלליכין** אשר קם ועשה מעשה: מ"פרדס איוב" שבמקוה ישראל, שם עבדה קבוצת הבילויים בראשית דרכה בארץ (התרמ"ב, 1882), הביא צלליכין את זוג החתולים הראשון אל המושבה והללו העמידו דור של חתולים אשר שם קץ ל"שלטון" העכברים.
ובמושבה, אומר סמילנסקי, העריכו מאוד את מעשהו של הבילויי צלליכין.
יהודה וחסיה צלליכין היו מן הבודדים מבין קבוצת הבילויים אשר השתקעו בראשון-לציון. השניים הקימו משק לתפארת ובביתם, הפתוח תמיד לאורחים ולעוברי דרך, מצויים בקביעות לחם, חלב, ביצים וירקות עבור כולם. בחדר האוכל המרווח דרגשים מיוחדים עבור האורחים המרובים ולפעמים היו גם ישנים שניים שניים על דרגש אחד... ואירע שצלליכין נאלץ לשלם קנס לפקיד בלוך על הכנסת האורחים שלו משום שאחת מאורחותיו חלתה ולא יכלה לעזוב את המושבה בתום ארבעים ושמונה שעות כפי שנקבע על ידי הפקיד והקנס - על ראשו של המארח.

יהודה צלליכין נמנה על חמשת האיכרים הראשונים שהציעו לברון רוטשילד להתחיל להחזיר לו את כספי הסיוע שלו במטרה להיות לבעלי משק עצמאיים. ואמנם, במשך הזמן רכש בעצמו קרקעות, ובמו ידיו עיבד אותן, והיו לו שדות, כרמים ופרדסים בראשון-לציון, ברחובות ובגדרה והיה נוהג לרכב על חמורו בין נחלה לנחלה גם בשנותיו המאוחרות. בנוסף לכך, בהיותו מומחה באבחון טיב הקרקע, שאלו רבים בעצתו לפני שקנו אדמה ואף יהושע חנקין, גואל האדמות, התייעץ עמו. בהיותו נתין עותומני הזכאי לרכוש אדמות, נרשמו על שמו קרקעות רבים שנרכשו עבור הכלל. בנוסף לעבודתו החקלאית, תרם יהודה צלליכין את חלקו גם לעבודה הציבורית: הוא נמנה על מייסדי "קופה חקלאית" והיה יו"ר הראשון שלה; כיהן כיו"ר הראשון של "קופה הדדית לביטוח בהמות" (כן, הייתה קופה כזאת!); זמן מה נשא תואר של "רב מטעם" - ממונה מטעם השלטון הטורקי על יהודי המושבה - והיה חבר בוועד המוכתרייה; במשך שנים כיהן כחבר בוועד המושבה והיה חבר בוועד החקלאי; בהיותו בן למשפחת רבנים שגם למד בישיבה, נמנה על פעילי בית הכנסת וכיהן שנים רבות כגבאי.

חסיה ויהודה צלליכין, זוג "חולמים ולוחמים", פעלו כל חייהם במושבה ראשון-לציון - הם וצאצאיהם אחריהם - וכל עשייתם החלוצית הריהי כתובה באלבום המשפחות הממוחשב.

תרצה חביב-גרין

יהודה צלליכין | חסיה צלליכין

בשבת, כ"ז חשון התש"ס, 6.11.99, פגשתי את משפחת **טרכטנברג** במוזיאון ראשון-לציון. הם הגיעו כולם: אליק, גבוה וזקוף עם מבט של איכר גאה, בנותיו, ניצה וחלה, שעמלו קשות לארגן את האירוע הזה, בני זוגם ילדיהם ונכדיהם. ועוד באו צאצאי עזרא ויהודית טרכטנברג: שפרה, סבינה, שי ובני ביתם. הייתי כולי נרגשת.

עוד קודם לכן חקרתי את תולדות המשפחה ונעזרתי לשם כך בחומר הנמצא אצלנו בארכיון ובתור חקלאית בהווה התאהבתי באנשים הללו, חדורי האידאולוגיה, המאמינים בקשר לאדמה, במחויבות לקרקע ולארץ הזאת.

יחיאל טרכטנברג | שפרה טרכטנברג

זכו מייסדי השושלת, **יחיאל ושפרה טרכטנברג**, שילדיהם ונכדיהם המשיכו בדרכם החקלאית עד עצם היום הזה. והנה הם כאן, עומדים מולי בשיא תפארתם. ואני נרגשת.

הסיור החל בבאר המושבה, שם צפו בחזיון האור-קולי. בהמשך עלינו במעלה הרחוב למוזיאון בתוך כדי התבוננות במבנים הישנים המעוררים זיכרונות רבים אצל משפחה זו ששורשיה כה עמוקים כאן בראשון-לציון.

הגענו למוזיאון ולאחר שהתכבדנו בכיבוד קל, טעים ונעים, שהכינו ניצה וחלה, התחקנו על עקבות המשפחה באמצעות **אלבום המשפחות הממוחשב**, בהנחייתה של תרצה-חביב-גרין. ואז יצאנו לסיור בתצוגות המוזיאון. בסיור שחזרתי למשפחה את סיפורה של משפחת טרכטנברג, סיפור שארוג בתולדות המושבה.

פתחתי באבי המשפחה, יחיאל טרכטנברג, ובמרד בפקידות הברון שהוא היה ממנהיגיו ולאחר מכן: עקירתו לחדרה, המפגש עם רעייתו לוחמת החופש היפהפייה שפרה סמילנסקי, החזרה לראשון בעקבות מחלתה וכיצד הלהיבה בשירתה ובנאומיה הרוויים מהפכנות, ופטירתה בטרם עת; נישואיו לרעייתו השנייה **מאשה**; ההתמסרות לקרקע ולחקלאות. ויחיאל כאיש ציבור: ראש ועד "ההגנה", ראש המועצה, ראש הוועד החקלאי; והבן **אלחנן טרכטנברג**, שלכבודו התכנסנו, שירש מאביו את אהבת האדמה והנאמנות לקרקע. אליק כתלמיד בית הספר העברי הראשון, אליק כספורטאי מחונן, אליק כחקלאי, נישואיו ליהודית ממשפחת חקלאים מבני-עטרות, הבנות שנולדו ופטירתה של יהודית, נישואיו לדבורה העוסקת בציור ובפעילות ציבורית.

הייתה זו חוויה גדולה גם לי וגם למשפחה והלוואי שעוד משפחות יתנו לי הזדמנות לבנות הדרכה מיוחדת בשבילן, הדרכה הנרקמת מתוך מחקר מעמיק בחומרים הנמצאים במוזיאון ובחומרים נוספים, שהמשפחה מוסיפה לנו, ובכך נעשיר את המידע הזורם לאלבום המשפחות שלנו.

ציפי גזוז

היקב כחומת מגן

היקב, פנים רבות לו.
במקורו הריהו "בית חרושת גדול לתעשיית היין, הקוניאק והליקרים למיניהם" אשר מהנדסים ואדריכלים צרפתיים מפורסמים בנו אותו. וביקב "גיגיות ענקיות" וכל אחת מהן מכילה 300 הקטוליטר יין ו"בפנים הן משבצות לוחות זכוכית מעשי אמנים מיוחדים". וליד היקב מעבדה כימית מזה ומעבדה להתקנת החביות - החבתנייה - מזה. ובכל ימות השנה עובדים בו בקביעות פועלים רבים ופקידים ובזמן הבציר מתוספים אליהם פועלים זמניים והריהו "גורם כלכלי חשוב המפרנס חלק הגון של הישוב בארץ".

ופן נוסף לו ליקב - הפן הציוני. שכן, היקב השתתף בכל התערוכות שנערכו ברחבי העולם וקיבל מדליות זהב ותעודות כבוד ו"הודות לשם הטוב של היינות שיצא בכל חלקי התבל על-ידי חברת כרמל נתפרסמה הציונות ונתנה דחיפה לכבוש התנועה".

וגם היבט תיירותי לו ליקב: "הוא אבן שואבת לכל התיירים הבאים לתור את הארץ יהודים ובלתי יהודים. גדולי ארצות ורבי ממשלה מבקרים אותו. בבציר הומה ראשון-לציון ממבקרים רבים גם מבני הארץ הבאים לראות בבציר ובתעשיית היין".

היקב בראשון לציון

ומה באשר להיבט הצבאי? אכן, לא זו בלבד שהוא קיים אלא הוא עבר מהפך מן הקצה אל הקצה.
בתקופת מלחמת העולם הראשונה "היה היקב לכח מושך לכל צבאות העמים השונים וע"י זה היתה הצלה פורתא לישוב שעמד בסכנת כליה". אפילו "העריץ ג'מל פשה שונאה המושבע של הציונות ידע גם הוא להעריך את היקב היפה", סיפק את צרכיו ופטר אותו לפעמים ממיסים וארנוניות מלחמה שהוטלו על האוכלוסים".
אולם, משהחלו הטורקים להיסוג מפני הגייסות האנגליים, "נתן צו לפוצץ את היקב בכדי לא להשאיר שכית חמדה זו לאויב". אך נס היה זה, שהדינמיט נרטב והפיצוץ לא יצא לפועל "והיקב נצל מחרבן וכליה".
(כל המובאות שלעיל מתוך כתב יד שנמצא בארכיונו של ד. חביב לובמן)

מעתה ואילך, הפך היקב והיה לחומת מגן. בשנות העשרים, הכינו האנגלים תכניות להגנה מפני הערבים עבור ראשון-לציון והיקב. לפי התכניות הללו, היקב אמור למלא תפקיד ראשי בהגנת המושבה: הוא יבוצר ויחוזק, יאויש בנקודות תצפית ואפילו נשק יספקו בידי המגינים עליו: **3** רובים וחמישים כדורים לכל רובה כשחלקם של הכדורים מיועדים לרזרבה! "ובהתקבל ידיעה ודאית על ההתקפה, כל התושבים הבלתי לוחמים ייאספו, יחד עם בעלי החיים, ביקב". שאר פרטי התכנית מופיעים בספר "ראשונים בהגנה", סיפור ה"הגנה" במרחב ראשון-לציון, שיצא בהוצאת ארגון חברי ה"הגנה" בראשון לציון ובסיוע העירייה.

לשמחתנו, לא נזקקו תושבי המושבה למימוש תכנית ההגנה הבריטית. לעומת זאת - בהיפוך גמור - הגיעו ימים שבהם החלו אנשי המגן לנצל את כל הפוטנציאל הטמון ביקב על אפו וחמתו של הצבא הבריטי עצמו: חבתנייה יש ביקב! נעזרים בה לתיקון ולהתקנת כלי נשק ולבדיקתם ואף אנשי תל אביב מגיעים לכאן לצורך זה; מרתפים יש ביקב! נערכים בהם מטווחים, הרחק מאוזנם הכרויה של האנגלים; מרצפות יש בו! סדן כבד באולם החבתנייה יש! מרימים אותם, חופרים מתחתם לעומק רב ויוצרים את ה"סליק" המפורסם אשר הנשק שוכן בו כבוד. זמן רב, כך מספרים יודעי דבר, היה זה ה"סליק" היחידי במושבה שבו הטמינו אנשי ה"הגנה" נשק. מאוחר יותר, עבר ה"סליק" אל מחסני "פרדס" תחת עינו הפקוחה של שמואל בקר. בשנת התש"ח, 1948, הוצא הנשק ממחבואו ושימש להגנת המושבה. עם הקמת צבא ההגנה לישראל, נמסר הנשק לחטיבת גבעתי.

ולקינוח, ושוב מפי מספרי הסיפורים: אחד מממלאי התפקידים ביקב היה פטפטן ונהגו להזהר מפניו. יום אחד הגיע לראשון לציון נשק מפינלנד ארוז בארגזים יפים. ראה האיש ותמה: מה יש בארגזים? אמרו לו: כינורות. חזר הוא ושאל: היקב צריך כל-כך הרבה כינורות?...

תרצה חביב-גרין

הנוטרים מתאמנים בנשק

הארכיון ההיסטורי מהווה את המסד לכל פעילויות המוזיאון כמו גם לתחקירים שנערכים לצורך הכנת תצוגות חדשות. חוקרים רבים מגיעים אל הארכיון לחקור את תולדות העלייה הראשונה ואת התפתחותה של ראשון לציון ממושבה קטנה לעיר הרביעית בגודלה בישראל.
בשנת תשנ"ט, 1999, עבדו בארכיון 95 חוקרים אקדמאיים ובהם 5 דוקטורנטים. הארכיון יוזם ועורך תחקירים ואיסוף חומרים בנושאים שונים מחיי היומיום בראשון לציון. בשנה החולפת נחקרו "חדר הילדים" - משחקים וצעצועים מראשית המאה; פריטי לבוש על פי זיכרונותיהם של תושבים ותיקים; "שולחן ערוך" - מאכלים והרגלי אכילה מראשית המאה.

במהלך השנה התקבלו חומרים ופריטים שונים: ספרים, תצלומים, מסמכים וחפצים. המפגשים עם המשפחות במהלך המחקר עבור פרויקט אלבום המשפחות הממוחשב מעשיר אותנו בחומרים נוספים ובמיוחד אוספים של תצלומים משפחתיים עתיקים שנשמרו על-ידם שנים רבות. כבכל שנה, זורמים למוזיאון חפצים מוזיאליים מחיי היומיום כמו: קערה ומרחשת (קלחת), פתילייה ותנור, פטיש ומקטפה ועוד. מתקבלים גם חפצים מאירועים מיוחדים כמו זר החתונה משנת התרפ"ג, 1923, עשוי פרחי שעווה לבנים, שעיטר את ראשה של בת ראשון לציון, אדלאידה יקותיאלי, נכדת המייסדים זאב וחיה-שרה אברמוביץ, ובת לבילה-גיטה (הירשפלד) ושמעון בן זאב.

מרגש במיוחד לציין מספר פרטי יודאיקה אשר נשמרו שנים רבות בידי משפחות יהודיות בגולה כגון אוסף שנתרם על ידי עולה חדשה מאודיסה. באוסף מפית רקומה לכיסוי מצות, סינר, וצעיף לבית הכנסת משנים 1891-1901 (תרומה של חוה גולדמן).
בהקשר לאיסוף חומרים עבור תצוגה חדשה של ביגוד ואתנוגרפיה, קלט המוזיאון אוסף גדול של ביגוד והנעלה ופריטים משלימים משנותיה המוקדמות של המושבה. חלק מהביגוד נרכש בחו"ל וחלקו התקבל כתרומה.

פריט מיוחד נוסף וסיפור מרגש בצדו: תפילין בתוך תיק רקום של אריה ליפא שליט, בנו של המייסד שליט. התפילין הופקדו בידיה של נכדתו המאומצת, רוזט שליט-ברזסקי, בהיותה בת 10. סיפורה של רוזט משקף נאמנה את גורלו של העם היהודי במחצית המאה העשרים: משפחתה - הוריה ושני אחיה - נכללה בקבוצת יהודים בפריז שנועדה להישלח על-ידי הנאצים למחנה אושוויץ. רוזט, בהיותה חולה בדיפטריה, הועברה על-ידי הצלב האדום לבית-חולים וכך ניצלה מגורל משפחתה. באותו בית-חולים עצמו עבדה פרננד, בתו של אריה ליפא-שליט, וזו אימצה את הילדה. רוזט שליט-ברזסקי חייתה כל השנים עם אמה המאמצת בפריז ועם פטירתה של האם, בשנה החולפת, החליטה להעביר את התפילין אל המוזיאון שלנו, המתעד ומספר את סיפורה של משפחת שליט.

עדי רובין, מירי ברניצקי

שבירת של פעם

על הפואות הן הפכפך / מושם
מכללה היא צימנסיה
קשסיה היא ועצת חקיקה
כיוב הפריחים הוא כיובית
פרסואה היא מצרכה
בעסות נעלמות – הפכה שה אינוימית

(פרוטוקולים של ועד המושבה, שנים 1901-1917)

אליאות של פעם

אל ועש המושבה הצ'ירס מכתב מאת ב. "הקובל נצש הפועל צ. כי בה האחרון איים אותו בכתב ביטאי וקובא אותו **לצוצע** לאחר בבוקר לאקום מיועש (מלחאת שניים)".
השניים הועמנו לוועש כדי לבצוק את הקובלנה. מר צ. טען שהפועל ב. "צעק בכבוזו בפלילים וקובא אותו לשאוב לציון".

(ספר הפרוטוקולים, ע 1-14, עמ' 58, תרס"ט-1909).

הערכת המערכת: אין סימוכין לכך שהדו-קרב אמנם התקיים...

פרוה של פעם

י. שפרין, שבש אפל צב', הייטפלצ ולה פרוה בשם "נפולה" כי נפלה מיני הטרוקים. הפרוה לא נתנה לו לחלוב אותה ומצי התקרבו אליה, הייתה מאיימת שלו בקרניה. שפרין התחכם ובשיטת חבל ולולאה הצליח לתקוע אחת מרגליה הקדמיות אליו.
כך עשתה שלוש פעמים ולא הצליחה לגדוע וכך, שש אשר התרגלה אליו.

(ריאיון עם י. שפרן, אלבום המשפחות הממוחשב).

גלויות של פעם

שנת 1910

מפת א"י,
ראשית המאה

הצהרת בלפור, 1917

מחנה רוזין
לחביבה סגל

א.מ. לילאן
"שירת בת ציון"